

ОСНОВАНИЯ ВЫДЕЛЕНИЯ ИСТОРИКО-ПРАВОВОГО СРАВНИТЕЛЬНОГО МЕТОДА

Шигаль Д. А.

В данной статье исследуется влияние предметной сферы науки истории государства и права на её методологию. Делаются выводы об интегративном характере историко-правовой науки и необходимости разработки нового средства специально-научного познания – историко-правового сравнительного метода. Рассматриваются варианты решения ряда важных методологических проблем, связанных с более чётким разграничением предмета и метода исторической, правовой и науки истории государства и права.

Ключевые слова: сравнительный метод, историко-правовой сравнительный метод, сравнительно-правовой метод, сравнительно-исторический метод, историко-правовая наука, сравнительное правоведение.

AS TO THE GROUNDS FOR SINGLING OUT THE HISTORICAL-LAW COMPARATIVE METHOD

Shigal D. A.

The article deals with the influence of the subject field of science of the state and the law history on its methodology. The conclusions are drawn concerning the integrative character of the historical-law science as well as the necessity of working out the new resources of specific scientific knowledge – historical-law comparative method. The options of important methodological problems solution, connected with more well-defined singling out the subject and the method of the historical, law science and the science of the state and the law history, are concerned.

Key words: comparative method, historical-law comparative method, comparative-law method, comparative-historical method, historical-law science, comparative jurisprudence.

Надійшла до редакції 20.03.2013 р.

УДК (477)340.15 «14-18»

В.А. Лизогуб,
канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків;

В.І. Лахно,
викладач
Харківський національний
педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди

ПРАВОВИЙ СТАТУС КУПЕЦТВА В ЕПОХУ ПЕТРА I

Стаття присвячена комплексному аналізу правового статусу купецького стану на початку XVIII ст. Аналізуються причини реформ, значення купецтва у процесі системної модифікації російського суспільства. Детально досліджуються окремі законодавчі акти, що знаменують основні етапи економічних реформ,

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

установлюють цілі й характер змін в урядовій політиці щодо цього стану. На ґрунті вивчення значної нормативної бази й монографічної літератури зроблено висновки про складний і суперечливий характер перетворень Петра I.

Ключові слова: Російська імперія, реформи Петра I, купецтво, правовий статус.

Сучасна суверенна Українська держава знаходиться на шляху формування громадянського суспільства. Одним з головних елементів цього процесу виступає певний комплекс прав і свобод населення, з урахуванням чого можна стверджувати, що історичне дослідження еволюції цього правового інституту є актуальним.

Різним аспектам проблеми правового статусу купецтва присвячені праці таких учених, як І. І. Голіков, І. В. Болтін, О. С. Лаппо-Данілевський, Є. В. Анісімов, А. І. Аксьонов, Н. Б. Голікова, Н. В. Козлова, О. В. Спиридонова, Н. І. Павленко, В. Б. Перхавко, які головним чином зосереджували увагу на історичному процесі формування купецького стану, аналізували лише окремі його елементи правового статусу.

Аналіз ролі купецького стану у вітчизняній історії не можна вважати повним без комплексного вивчення його правового статусу в епоху Петра I, що і є метою цієї публікації. Уперше на рівні наукової статі проведено ґрунтовне дослід-

ження еволюції станових прав купецтва в зазначену епоху, що і становить її новизну.

У зв'язку з тим, що через територію України проходила велика кількість торговельних шляхів, українське купецтво брало активну участь у європейській торгівлі, тому реформи Петра I значним чином визначили правовий статус цього стану. Наприкінці XVII ст., коли на російський престол посів молодий цар Петро I, Росія переживала переломний момент своєї історії. Поштовхом до реформ послужила поразка російських військ під Нарвою на початку Північної війни. Після цього стало очевидним: якщо Росія хоче виступати рівним партнером головних світових держав, вона повинна мати військо європейського типу. Його ж можна було створити, тільки провівши великомасштабну воєнну реформу, що, у свою чергу, вимагало проведення індустріалізації держави [2].

Звичайно, мануфактури, фабрики й заводи неможливо побудувати без вагомих капіталовкладень, гроші для яких уряд міг одержати від населення тільки

шляхом проведення фіскальної реформи. Для служби в армії, роботи на підприємствах були потрібні люди. Щоб забезпечити необхідну чисельність військових чинів і робочої сили, необхідно було перебудувати соціальну структуру суспільства [17, с. 248]. Таким чином, з погляду цілей реформ, одним з найважливіших станів суспільства стало купецтво. Істотні зміни мав зазнати правовий статус цієї соціальної групи.

До кінця XVII ст., напередодні петровських реформ, юридичне оформлення купецького стану в Росії ще не завершилось. Незважаючи на Торговельний устав 1653 р. і Новоторговельний устав 1667 р., які захищали інтереси вітчизняного купецтва й мали протекціоністський характер, його правове положення до початку правління Петра I залишалось складним і суперечливим. Це було пов'язано як із загальною економічною відсталістю Росії від передових держав Західної Європи, так і з недосконалістю її законодавства й системи органів державної влади. На відміну від Заходу, в країні до середини XVIII ст. так і не виникли кредитні установи й купці були позбавлені можливості користуватися банківським кредитом з метою закупівлі великих партій товарів. Практично

не було свого морського торговельного флоту (за винятком, мабуть, внутрішніх – флоту Білого й Каспійського морів), зручного для транспортування вантажів у європейські держави. Процес залучення до торгівлі представників різних соціальних груп ускладнювався становими перепонами. Усередині Росії зберігалися митниці й до 1754 р. з торговельних людей продовжували стягувати внутрішні мита. Не склалися й умови для виникнення й успішного функціонування купецьких компаній [11, с. 251].

До початку розгорнення буржуазних революцій на Заході третій стан у Росії ще не став потужною суспільною силою. Навіть положення привілейованих найбагатших гостей і членів Гостиної сотні не відрізнялося соціальною стійкістю. Розмах їх підприємницької діяльності часом обмежувався дріб'язковою регламентацією держави, що використовувала у своїх цілях економічні можливості, капітал, організаторський талант неширокого кола іменитих торговельних людей. Більш численний шар рядових купців і дрібних торговців не користувався жодними привілеями й нерідко страждав від сваволі влади. Для селян із приміських сіл, служивих людей і стрільців торгівля взагалі була побічним заняттям,

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

а професійне купецтво, побоюючись конкуренції, жадало від влади ввести обмеження й на таку їх торгівлю [11, с. 252].

Незабаром після повернення Великого посольства в Москву Петро I став використовувати набутий у Західній Європі досвід для проведення перетворень. Однієї з перших його реформ було створення органів міського самоврядування й суду для торгово-ремісничого населення – магістратів. 30 січня 1699 р. були видані царські укази «Об учреждении в городах земских изб для ведомства всяких расправных дел между посадскими и торговыми людьми, для управления казенными с них сборами и градскими повинностями и об исключении посадских людей из ведомства воевод и приказов» і «Об учреждении Бурмистерской Палаты для ведомства всяких расправных дел между Гостиами и посадскими людьми, для управления казенными сборами и градскими повинностями, и об исключении Гостей и посадских людей из ведомства Воевод и Приказов». Перша палата з'явилася в Москві, згодом – в інших містах Росії. 16 березня, 17 квітня і 20 й 27 жовтня того ж року були прийняті доповнення до останніх указів [13; 5, с. 422-424].

Даючи купцям право обира-

ти зі свого середовища бургомістрів (за винятком Сибіру), звільняючи їх з-під юрисдикції воевод і приказної адміністрації, цар переслідував перш за все фіскальну мету – збільшення збирання податків, чим тепер повинні були займатися виборні бургомістерські (бурмистерські) палати (ратуші) [2, с. 129]. Вони вводилися в містах спочатку добровільно, але за неодмінною умовою сплати вибірниками податків у подвійному розмірі. Усіма ж виборниками людьми відала в Москві Головна Бурмистерская палата – Ратуша. Щоб прискорити впровадження реформи міського самоврядування, пізніше довелося відмовитись і від добровільного принципу створення бурмистерських палат, і від подвійного оподаткування. У 1720 р. було засновано Головний магістрат, якому підкорялись аналогічні місцеві органи управління [11, с. 254, 255].

У Регламенті Головного магістрату, затвердженому 16 січня 1721 р., Петро I повелів «князя Трубецкого над здешним и прочими магистраты объявить обер-президентом, и чтоб он ведал всех купецких людей судом и о их делах доносил Сенату, и сию (всего российского купечества) рассыпанную храмину паки собрал, в товарищи ему над здешним

магистратом определить президента Илью Исаева» [18, с. 291]. А «дабы сей Исаев рачительнее исправлял возложенное на него, то определял ему жалованья в год по 2000 ефимков и сверх сего наименовал двух его сыновей, в молодых еще их летах, ему помощниками, каждому из них пожаловал в год же по 600 ефимков, сумма по тогдашнему времени весьма знатная, какую получали одни только первейшие государственные чиновники» [12, с. 386, 387]. Після звільнення зі служби (1737 р.) Ісаєву пожалували звання дійсного статського радника, що відповідно до Табелю про ранги давало потомствене дворянство [2, с. 40,41; 13, с. 190,191, 202].

Ще одним нововведенням став указ Петра I від 27 жовтня 1699 р., яким пропонувалося «... всяких чинов купецким людям торговать так же, как торгуют иных государств торговые люди, компаниями и чинить отпуски товарам в компаниях к городу Архангельскому, в Астрахань, также и чрез Новгород» [13, с. 653]. Багато в чому видання цього правового акта було навіяно враженнями, яке отримало Велике посольство. Однак знову ж перед членами купецьких компаній цар ставив насамперед завдання максимально сприяти

«государевой казны пополнению». При їх формуванні принцип добровільності не дотримався: «Буде волею не похотят, хотя в неволю». Створені примусово компанії були потрібні державі для контролю діяльності купців та оподаткування. За устроєм вони нагадували громаду з круговою рукою й загальним казаном, найчастіше на практиці виявлялися нежиттєздатними, як, наприклад, компанія для торгівлі з Іспанією, що організувала лише один морський комерційний рейс.

Цар-реформатор намагався захистити російські інтереси на міжнародних ринках. Так, приводом для організації Каспійського походу 1722-1723 рр. стало пограбування російських купців у Закавказзі [11, с. 256].

Насаджувані в Росії зверху при Петрові I купецькі компанії різко відрізнялися від широко відомих англійських і голландських компаній того часу. Не прищепилася спочатку на російському ґрунті й біржа, заснована в Санкт-Петербурзі ще в 1703 р. Вона стала нормально функціонувати набагато пізніше. Але російське купецтво на початку XVIII ст. більше мало потребу у кредитних установах, аніж у біржах. Йому не вистачало вільних капіталів, тому що крупна торгівля нерід-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ко велась у кредит. І хоча Петро I знав про діяльність банків у Нідерландах та Англії, в Росії при ньому вони так і не з'явилися. При цьому цар-реформатор чимало зробив для будівництва каналів, що полегшували доставку вантажів у нову столицю Росії [11, с. 256].

Яскраво виражений протекціоністський характер щодо вітчизняної промисловості й торгівлі мав Митний тариф 1724 р., що викликав чимало скарг і протестів з боку іноземних купців. Рішуче прагнення до регулярності всього й вся виявилось в петровських указах, що стосувалися російського купецтва. Торговельне життя, на думку царя-реформатора, повинно було стати «регулярним», чітко розписаним по всіх пунктах. Але далеко не всі починання Петра I швидко й міцно вкоренилися на російському ґрунті. Вітчизняне купецтво, що вирізнялося прихильністю до старовини, вікових традицій, дідівських прийомів організації торгівлі, не було повною мірою готовим до цих перетворень. Тому нововведення Петра, здійснені під впливом Великим посольством отриманих вражень і знайомства з життям іноземного купецтва, – бурмистерські палати в містах, біржа в Санкт-Петербурзі, спроби створення в Росії торговельних компаній, ко-

мерційного флоту – мали різний ступінь ефективності [11, с. 257].

Дії влади стосовно вітчизняного купецтва були досить суперечливими і споживчими, що негативно відбилося на його правовому положенні в епоху Петра I [13, с. 276; 16, с. 55-61]. Купців вивели з підпорядкування воєводам, від сваволі яких вони раніше нерідко страждали. За заслуги перед державою торговельні люди одержували від імені царя нагороди [11, с. 257].

З березня 1715 р. уперше в історії російського законодавства купецькі книги стали розглядатися як половина доказу в судовому процесі: «Купецкие книги, из которых видимо, что тот и тот толикое число винен, могут токмо вместо половины доказательства служить. А ежели доказанию быть совершенну, и купецкую свою книгу во исполнение присягою утвердит, то надлежит смотреть: 1) чтоб оный купец был честный человек, которого непристойным поступком опорочить не мочно; 2) и книги таким образом учреждены, в которых его долги и что на нем чужаго есть, внесены б были; 3) в каждой почтовой день число записано» [5, с. 835].

«Регулярні громадяни» – купці й ремісники, які користувалися виборчим правом за-

лежно від добробуту, з 1721 р. поділялися на першу й другу гільдії. Купці-мануфактуристи, що ввійшли до першої гільдії, й учасники зовнішньої торгівлі одержали низку пільг: звільнення від рекрутської повинності за умови сплати в скарбницю по 100 руб. з людини, право купувати селян для підприємств, одержувати грошові позички, землі для промислового будівництва та ін. [10, с. 311].

Купців-мануфактуристів звільняли від служби по виборних посадах, збирання мита, військових постоїв й ін. Підкорялися вони не міським бургомістрам і магістратам, а Мануфактур-колегії й Комерц-колегії. Але правове становище привілейованого прошарку російського купецтва помітно відрізнялося від основної його маси, що пронесла на своїх плечах увесь тягар петровських реформ і відчувала помітне посилення податкового тиску. Вона не була звільнена ані від подушної податі, ані від низки непрямих податків, ані від тілесних покарань. Не позбулися рядові купці і сваволі влади, що зобов'язувала їх виконувати додаткові повинності (поставка підвід і коней, будівництво флоту та ін.) й записували їх примусово у форсовано створені торговельні компанії («кумпанства») [11, с. 259].

Регламентувалися буквально всі сторони торговельної діяльності й навіть побут купецтва: від умов торгівлі монопольними товарами й цін на них до типів купецьких судів і права носіння купцями бороди за 60-100 руб. Указом від 17 лютого 1718 р. у великі панські свята й неділі пропонувалося «в городех и в селех, и в деревнях, как в лавках, так и на площадях никаким товаром... не торговать; и того всего командующим смотреть накрепко, под опасением взятья немалого штрафа» [5, с. 539].

Створена Петром I бюрократична машина здійснювала за всім цим суворий контроль. Відповідно до іменного указу від 17 березня 1714 р. «О фискалах и о их должности и действии» царському обер-фіскалу повинні були постійно допомагати 4 особи, в тому числі купці, які «могли купеческое состояние тайно ведать» [14].

У губерніях при губернаторах перебували також чотири фіскали, а в містах (залежно від їх розмірів) – по одному або по два. Зібравши й доповівши по інстанціях інформацію про різні економічні злочини (насамперед, хабарництво й казнокрадство), фіскал міг одержати винагороду в розмірі половини (пізніше – чверті) від суми штрафу. Доноси при Петрові I всіляко

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

заохочувались не тільки серед чиновників [11, с. 260].

До повинностей, число яких значно зросло входили: оброк з торговельних закладів і промислів, мита, проїзні збори, плата за зважування і зберігання товарів, підводні гроші й десята деньга («у Військовий наказ і в Корабельну палату», «в Адміралтейський наказ»). Щоб менше платити в царську скарбницю, купецтво намаглося приховувати від влади точні дані про доходи, торговельні операції та промисли; правове ж його положення було досить нестійким [11, с. 261].

Як бачимо, реформи Петра I не принесли суттєвих полегшень купецькому стану, що формувався в Росії. Навпаки, дії влади відчутно шкодили його інтересам. Знову відновилися масові примусові переселення торговельних людей: цього разу не в Москву (як у XVI-XVII ст.), а в споруджуваній в усті Неві Санкт-Петербургу, де спочатку не було ніяких умов для жвавої торгівлі, на що не бажав зважати цар-реформатор. У цей час один за одним видавались укази про якнайшвидше заселення нової столиці Росії [14, с. 519].

За допомогою жорстких заходів царські приписи, як правило, здійснювались. Так чинили не тільки з росіянами, але й

з іноземними торговцями, переселеними в 1708 р. у числі інших жителів Нарви й Дерпта в глибинні центри Росії. Шляхом заборони на вивіз традиційних російських експортних товарів і введення завищених мит купців усіляко змушували перенести угоди з Архангельська (з його добре налагодженим ринком) у Петербурзький порт, що будувався, куди на початку Північної війни (1700-1721 рр.) ризикували заходити лише поодинокі іноземні торговельні судна [11, с. 263; 2, с. 130, 131].

Переселення доповнювалися надмірною регламентацією. Арсенал дій петровської адміністрації, крім того, поповнився: (а) розширенням державної монополії на продаж низки найважливіших товарів (солі, поташу, дьогтю, смоли, ікри, юхти, сала, тютюну, хліба та ін.); (б) установленням державною скарбницею фіксованих закупівельних цін; (в) помітним підвищенням податків; (г) установленням важких додаткових повинностей; (д) послішнім створенням компаній на зразок західноєвропейських, куди купців записували у примусовому порядку. Однак ніякими заборонними заходами й у петровську епоху неможливо було викоринити контрабанду товарів, про що свідчать іноземці, що приїжджали в Росію [8,

с. 21, 22].

Лише в 1722 р. Санкт-Петербурзький порт за вантажообігом обігнав Архангельський, уступивши тільки Ризі: за рік до смерті Петра Ригу відвідали 303 іноземних торговельних кораблі, Петербург – 240. Обсяг морської торгівлі Росії за роки петровських реформ виріс учетверо. Однак, незважаючи на вживані спроби, навіть Петру I не вдалося створити власний комерційний флот, і росіянам-комерсантам доводилося ходити за кордон на іноземних судах. Російська торговельна експедиція у Францію, що відправилася морем на своїх кораблях, завершилася провалом. Англіяці і французи зберегли за собою монополію на морські перевезення в порти Росії. Для розвитку внутрішньої торгівлі країни величезне значення мало будівництво каналів, розпочате царем-реформатором [11, с. 264], хоча російське купецтво часом активно протестувало проти політики влади [16, с. 123-125; 3, с. 87-92].

Мануфактурне виробництво, як і комерція, при Петрові I здійснювалося головним чином за його указом. Усвідомивши, що за допомогою переконання не завжди можливо суттєво прискорити перебудову російського підприємництва на сучасний лад, цар-реформатор зазвичай

діяв методом примусу. Зокрема, в 1712 р. було наказано створити за державний рахунок сукняні фабрики і продати їх потім у розстрочку торговельним людям, «а буде волею не похотят, хотя и в неволю, а за завод деньги брать погодно. С легкостью, дабы ласково им в том деле промышлять было». Разом із тим Берг-колегія і Мануфактур-колегія надавали купцям і ремісникам, які бажали завести власну справу, початковий капітал у виді державних кредитів і субсидій, влада наділяла їх податковими пільгами [11, с. 265], всіяко залучаючи торговельних людей до організації потрібного країні мануфактурного виробництва [15].

Уряд докладав величезних зусиль для розширення будівництва мануфактур за рахунок державної скарбниці. Перше десятиліття XVIII ст. можна охарактеризувати як період активного втручання держави в економіку й заохочення приватного підприємництва. Стала доволі поширеною передачею казенних підприємств приватним власникам, іноземцям або торгово-промисловим компаніям-«кумпанствам» [7].

Держава брала на себе витрати по підготовці робітників, поставляла устаткування, надсилала фахівців на мануфактурні підприємства. Поруч

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

із казенними й вотчинними мануфактурами почали з'являтися так звані посесійні. За указом Петра I з 1721 р. дозволялося купувати кріпаків не тільки дворянам, а й купцям, городянам із числа ремісників. При цьому селяни приписувалися до підприємства і становили з ним єдине ціле. Продовжували розвиватися й розсіяні мануфактури, які виникали на основі купецького капіталу і прив'язали домашнє селянське виробництво до торгово-промислового капіталу [11, с. 266].

Держава з максимальним зиском для себе використовувала купецькі капітали для власних потреб, незважаючи на інтереси самих підприємців. Мануфактуристам, що вийшли із середовища купецтва й розбагатілих ремісників, давалися суттєві пільги. Разом із тим їм ставилося в обов'язок постачати необхідні державі вироби і продавати їх за встановленими владою цінами, у першу чергу скарбниці. Ні про яке вільне підприємництво за таких умов не могло бути й мови. Петро I був зятим прихильником «регулярної» держави і прагнув суворо впорядкувати всі сторони життя населення, в тому числі й торгово-промислому [9, с. 59-65; 2, с. 127-133].

Така політика завдавала

серйозного удару добробуту російського купецтва, сповільнювала процес його станового оформлення. Уже після смерті Петра I (в 1728 р.) припинили існування старі привілейовані групи купецтва – гості, члени Гостинної й Сукняної сотень. Як констатувалося в Регламенті Головного магістрату (1721 р.), «купецкие и ремесленные тяглые люди во всех городах... едва не все разорены» [15].

Зубожіли і прийшли в занепад торговельні підприємства найбагатших раніше купецьких династій – Малигіних, Сім'яникових, Шориних та ін. Московський купець В. О. Кіпріанов, власник першої в Росії приватної друкарні, не раз зазнавав збитків через несплату скарбницею державних замовлень [6, с. 49-55].

Таким чином, благополуччя російського купецтва нерідко приносилося в жертву інтересам скарбниці й воєнно-стратегічним цілям. Залучаючи купців до виконання державних завдань, влада діяла поспішно й суперечливо. Дріб'язкова регламентація, переселення купецтва та інші насильницькі адміністративні заходи сформували недовіру до держави з боку останнього. Завдання модифікації країни вимагали прискорення розвитку продуктивних сил, інтенсифікації росту

торгівлі та промисловості, ліквідації культурної, технологічної й економічної відсталості Росії. Для цього необхідно було звужити сферу дії кріпосництва, створити ринок вільного найму робочої сили, ліквідувати станове обмеження.

На жаль, процеси трансформації суспільства розвивались у протилежному напрямку: розширювалося й поглиблювалося кріпосництво, законодавчо закріплювалися права і привілеї дворянства, його станове зміцнення, буржуазія протиставлялася дворянству, ку-

пецтво втягувалось у сферу дії кріпосництва.

Суперечливий характер реформ Петра I виявився в тому, що ліквідація відсталості, прогресивні нововведення здійснювалися приказними, командними, по суті, кріпосницькими методами, що призвело до ще більшого їх укорінення. З перших кроків діяльності заходи царя-реформатора несли в собі консервативні начала і згодом проступали все більш виразно й не дозволили вирішити головної мети – оновлення всього суспільства.

Список літератури: 1. *Аксенов А. И.* Генеалогия московского купечества XVIII в.: моногр. / А. И. Аксенов. – М.: Наука, 1988. – 189 с. 2. *Анисимов Е. В.* Время петровский реформ: моногр. / Е. В. Анисимов – Л.: Лениздат, 1989. – 496 с. 3. *Голикова Н. Б.* Астраханское восстание 1705-1706 гг.: моногр. / Н. Б. Голикова. – М.: Изд-во МГУ, 1975. – 328 с. 4. *Голикова Н. Б.* Привилегированные купеческие корпорации России XVI – первой четверти XVIII в.: моногр. / Н. Б. Голикова. – М.: Памятн. ист. мысли, 1998. – 528 с. 5. Законодательство Петра I: моногр. / отв. ред. А. А. Преображенский, Т. Е. Новицкая. – М.: Юрид. лит., 1997. – 880 с. 6. *Куприянова Т. Г.* Первая династия российских издателей: моногр. / Т. Г. Куприянова. – М.: Хронос-Пресс, 2001. – 242 с. 7. *Лаппо-Данилевский А. С.* Русские промышленные и торговые компании в первой половине XVIII в. / А. С. Лаппо-Данилевский. – СПб.: [Б. и.], 1893. 8. *Маслаковец Н. Г.* Немецкий торговый справочник-путеводитель начала XVIII века в России (П. Я. Марпергер о русской торговле) / Н. Г. Маслаковец. – Киев: Тип. ун-та св. Владимира акцион. об-ва печ. и изд. дела Н. Т. Корчак-Новицкого, 1914. – 22 с. 9. *Павленко Н. И.* Торгово-промышленная политика правительства России в первой четверти XVIII в. / Н. И. Павленко // История СССР. – 1978. – № 3. – С. 59-65. 10. *Перхавко В. Б.* Изменения в положении российского купечества в эпоху Петра I // Петр Великий – реформатор России / В. Б. Перхавко. – М., 2001. – С. 55-61. 11. *Перхавко В. Б.* История русского купечества: моногр. / В. Б. Перхавко. – М.: Вече, 2008. – 512 с. 12. *Петр Великий. Воспоминания. Дневниковые записи. Анекдоты /* – М.: Пушкин. фонд. Третья волна, 1993. – 467 с. 13. *ПСЗ Рос. империи.* – [Собр. Первое. – Т. 3]. – СПб.: Тип. 2-го отд. Собств. канц. Его император. величества, 1830. – 885 с. 14. *ПСЗ Рос. империи.* – [Собр. Первое. – Т. 5]. – СПб.: Тип. 2-го отд. Собств. канц. Его император. величества, 1830. – 935 с. . – СПб.: тип. 2-го отд. Собственной канцелярии Его императорского величества, 1830. – 835 с. 15. *ПСЗ Рос. империи.* – [Собр. Первое. – Т. 6]. – СПб.: Тип. 2-го отд. Собств. канц. Его император. величества, 1830. – 885 с. 16. «Сказки» торговых людей о торгах и промыслах 1704. – М.: Ист. зап., 1984. – 120 с. 17. *Спиридонова Е. В.* Экономическая политика и экономические взгляды Петра I: моногр. / Е. В. Спиридонова. – М.: Политиздат, 1952. – 288 с. 18. *Филюшкин А. И.* История России с древнейших времен до 1801 г.: моногр. / А. И. Филюшкин. – М.: Дрофа, 2004. – 336 с.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ПРАВОВОЙ СТАТУС КУПЕЧЕСТВА В ЭПОХУ ПЕТРА I

Лизогуб В. А., Лакно В. I.

Статья посвящена комплексному анализу правового статуса купеческого состояния в начале XVIII ст. Анализируются причины реформ, значение купечества в процессе системной модификации русского общества. Детально исследуются отдельные законодательные акты, которые знаменуют основные этапы экономических реформ, устанавливают цели и характер изменений в правительственной политике по отношению к этому сословию. На основе изучения значительной нормативной базы, монографической литературы, сделан вывод о сложном, противоречивом характере преобразований Петра I.

Ключевые слова: Российская империя, реформы Петра I, купечество, правовой статус.

THE LEGAL STATUS OF MERCHANTS IN ERA PETRA I

Lizogub V.A., Lakhno V. I.

The article is dedicated to complex analysis of the legal status of the merchant's class at the beginning of 18 century. Reasons of the reforms, importance of merchants in process of the system of modification of Russian society. Are analyzed separate legislative acts, which signify the main stages of the economic reforms, verify purposes and nature of the changes in governmental policy under comparatively this conditions. Are researched details study.

Conclusion about complex and contradictory character of reforms of Petra I is made on the basis of study of significant normative base and monographic literature.

Key words: Russian Empire, reforms Petra I, merchants, legal status.

Надійшла до редакції 06.03.2013 р.

УДК 336. 712: 63: 94 (477.53) «19»

Д. А. Селіхов,

канд. юрид. наук, доцент

Полтавського юридичного інституту

Національного університету

«Юридична академія України

імені Ярослава Мудрого»,

м. Харків

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ПОЛТАВСЬКОГО ЗЕМЕЛЬНОГО БАНКУ В КОНТЕКСТІ ЙОГО ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (1872–1917 РОКИ)

У статті проаналізовано статут Полтавського земельного банку з точки зору характеристики його організаційно-правової діяльності на рубежі XIX–XX століть. Висвітлено також деякі економічні результати діяльності цього банку на тлі інших, які функціонували в зазначений час у Полтавському регіоні.